

І. П. Пініч,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ЕМОЦІЙНИЙ РЕПЕРТУАР ЯК КОНСТРУКТ ВИРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ (ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ МАНІФЕСТАЦІЇ ЕМОЦІЙ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ВІКТОРІАНСЬКОЇ ДОБИ)

Емоційний репертуар як конструкт вираження соціальної ідеології (дослідження історико-культурної маніфестації емоцій у художній літературі Вікторіанської доби). Пініч. Стаття висвітлює взаємозв'язок між дискурсотворчими соціокультурними та психологічними стандартами емоційної поведінки у XIX ст. та патернами емоційного реагування героїв Вікторіанського роману. Виявлено закономірності втручання інституційного важеля у вибудову ментально-комунікативного простору Вікторіанської доби.

Ключові слова: емоційний репертуар, Вікторіанський роман, емоційний простір, емоційне виховання, дискурсотворення.

Статья освещает взаимосвязь между дискурсообразующими социокультурными и психологическими стандартами эмоционального поведения в XIX веке и паттернами эмоционального реагирования героев Викторианского романа. Выявлены закономерности вмешательства институциональных рычагов в построение ментально-коммуникативного пространства Викторианской эпохи.

Ключевые слова: эмоциональный репертуар, Викторианский роман, эмоциональное пространство, эмоциональное воспитание, дискурсообразование.

The paper elucidates the interconnection between the sociocultural and psychological standards of emotional behavior in the XIXth century as discourse processing practices, and patterns of emotional reaction of the heroes of Victorian novels.

In the limelight of investigation is the rise of the well-famed British stoicism to emotion manifestation. The aforementioned stoicism, though, has not always been characteristic of the British national character pigeonholed across the continents nowadays. The advent of Queen Victoria stripped the society off Georgian sensuality proclaiming piety and prudery core values of the nation. The establishment of the sociocultural standards and their idealization were strongly underpinned by novels. Large-scale mesmeric practices of inducement to the belief of self-eclipse were every bit designed to organize the cognitive space of Victorians into a slender system of self-sacrifice for the sake of maintaining the state. These discourse processing engines supplied the mainstream citizen with the already made patterns of emotional behavior crowning restrain and insatiable greed. The double standards of Victorian era led to a number of absurdities denying explicit tenderness between parents and children, but celebrating faux agreeability between strangers, rivals and enemies. Another virtue celebrated by the society is eloquence which signals refinement, nobility and undeniable knowledge. These very often neighbor «the extinction of excitement».

The paper argues the prescriptive nature of emotion repertoire of the Victorian age that roots in the institutional interference in the establishment of the emotional space of pseudo-sentimentalism. The nature of the emotional space is far from unequivocal – as once being suggested it becomes a self-sustainable system capable of further development and influencing the space-time manifold.

Key words: emotion repertoire, Victorian novel, emotional space, emotional education, discourse processing.

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена так званим емоційним «переворотом» сучасної гуманітарної думки. Одвічне протистояння епікуранства стоїцизму у різних його виявах, таврування емоцій як рудиментарних психічних виявів, що утруднюють мислення, мовлення та адекватне сприйняття дійсності, змінилося парадигмою неосентиментальності. Метою дослідників є аналіз невлімової складової людської сутності, її емоційного Я – як істинного ества людини. Маніфестом емотіології виступає перифраза: *Sentio, ergo sum*. Загальний інтерес до вивчення ролі емоцій у житті людини та соціуму переступив межі психології і став предметом зацікавлення літератури, лінгвістики, соціології, економіки та історії. Зокрема, вивчення еволюції емоцій як універсального явища людства, розвиток емоційної свідомості кожного окремого індивіда та становлення колективних емоційних стандартів у створенні єдиного емоційно-національного простору лінгвокультури [8] – слугують першосховищем та вагомим поштовхом до вивчення соціальної ролі емоцій у протистоянні та єднанні соціальних класів суспільства. **Метою цього дослідження** є виявлення у дискурсивному просторі Великої Британії XIX ст. тенденцій суспільного підпорядкування прийнятним емоційним репертуарам, визнаним соціальними інститутами. **Матеріалом дослідження** слугують романи сучасників Вікторіанської доби. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: проаналізувати у текстах Вікторіанського роману наявність відповідностей емоційної поведінки героїв усталеному образу стриманого та зверхнього представника британської культури, прослідкувати зв'язок між соціокультурними та психологічними стандартами емоційної поведінки у XIX ст. як засобами дискурсотворення у вибудові ментально-комунікативного простору Вікторіанської доби.

Психологічний портрет англомовної особистості, ототожнюваний з поняттями самоповаги, незалежності, самоактуалізації, асертивності та самовпевненості, змальовує самодостатню, подекуди зверхню особистість з високим рівнем етикетизованої поведінки, що передовсім виявляється у самоконтролі: *«.../ a shrewd race who knew the length of their tether/...»* [12, с. 12] *«.../ the smothered emotions of that sentimental female /.../»* [13, с. 254]. Проте, пуританство та самоконтроль, як константи національного характеру, [2] набули популярності лише за Вікторіанської доби, змінивши Георгіанські часи емоційної та чуттєвої розкутості епохою скромності, поміркованості та працьовитості. Подібна зміна ціннісної свідомості та еволюція моральних норм суспільства, яка підкріплювалась прокламацією набожності та плеканням людських чеснот [7], мала, однак, не лише релігійне, а й передусім економічне підґрунтя. Основною метою Християнського капіталізму було не лише покращення моральних якостей особистості, але й матеріального збагачення шляхом стриманості та наполегливої праці. Прагматичний аспект самовдосконалення через вираження скромності і поміркованості складав основу етики капіталістичної моралі Великої Британії до 60-х років XX ст. [там само] Утилітаризм з його першочерговістю користі та ототожнення щастя з матеріальним благом гармонізував з евангелізмом у вигляді відсторонення від чуттєвої сторони людини як непотрібної духовної розкоші. Подібне відчуження від емоційної чуттєвості між близькими людьми (батьками та дітьми, заступниками та їх протеже) часто межувало з абсурдністю:

(1) *«.../ Estella looked at her with perfect composure, and again looked down at the fire. Her graceful figure and her beautiful face expressed a self-possessed indifference to the wild heat of the other, that was almost cruel. «You stock and stone!» exclaimed Miss Havisham. «You cold, cold heart!»* [11, с. 239]

Емоційна пристрасність розбивається об стриманість та відстороненість, а гіпертрофовані поняття про благопристойність набирають вигляду бездушності та жорстокості, що слугувало основою для вибудовування «подвійних стандартів епістемічного сприйняття дійсності» [3, с.82]. Саме тому людські чесноти, так само як і недоліки, залишалися притаманними навіть найревнішим апологетам правил пристойності.

(2) «*We must pass over a part of Mrs. Rebecca Crawley's biography with that lightness and delicacy which the world demands – the moral world, that has, perhaps, no particular objection to vice, but an insuperable repugnance to hearing vice called by its proper name*» [13, с. 104].

Лицемірність гарних манер з одного боку гармонізувала з жорстокістю та соціальною нерівністю, що створювали між-класову прірву, а з іншого боку спрощувала вибір сценаріїв поведінки у будь-якій емоційногенній ситуації.

(3) «*Yes, Pip, dear boy, I've made a gentleman on you!* /.../

The abhorrence in which I held the man, the dread I had of him, the repugnance with which I shrank from him, could not have been exceeded if he had been some terrible beast.» [11, с. 252]

Емоційна поведінка «за протоколом» уніфікувала суспільство, структуруючи емоційну самосвідомість сучасників, організовуючи її у потужний «емоційний простір» [6, с. 6] чуттєвості та «сльозливої сентиментальності» [5] поверхневого характеру – подвійної моралі, що в результаті призвело до укорінення в психологічному характері нації зверхності, байдужості та відчуженості, неприйнятності та нездатності до відкритого вияву істинних переживань.

Приховання справжніх переживань позиціонувалося як вихованість та вишуканість: «*.../ dangling a rich cane with affected indifference in order to conceal his anxiety from all /.../*» [12, с. 2]; «*.../ in a tone of elegant anguish*» [12, с. 4]; «*.../ at your refined and polite tea-table, where everybody was saying witty things, and everybody of fashion and repute tearing her friends to pieces in the most delightful manner /.../*» [13, с. 416] «*The little witch put a mock malignity into her beautiful eyes, /.../ I'm sure with that face, you cannot help being good-hearted.*» [10, с. 29]

Стриманість та благопристойність поведінки супроводжувалась етикетизованим вишуканим мовленням – красномовством. Проте, подібна закономірність ще раз різко підкреслювала суспільну нерівність. Закритий характер елітарної освіти, що і дотепер слугує засобом підготовки правлячої верхівки [1, с. 173], відмежовував простий люд від можливості активної участі в політичному житті країни.

(4) «*No sooner had a young and dissolute noble /.../ appeared on the stage, they transferred to him the command which had been won by wisdom and genius, vindicated by unrivalled knowledge, and adorned by accomplished eloquence.*» [12, с. 4]

Власне, і поведінка емоційного вигорання, що хоч і є виявом байдужості та апатії, зовні подібна до стриманості та незворушності, була притаманна хворобливо-байдужим лордам:

(5) «*Waiter, bring me a tumbler of Badminton.*» «*And bring me one too,*» *sighed out Lord Eugene De Vere, who was a year older than Alfred Mountchesney, his companion and brother in listlessness. Both had exhausted life in their teens, and all that remained for them was torn, amid the ruins of their reminiscences, over the extinction of excitement.*» [12, с. 4]

Однак, призначенням Вікторіанського роману, окрім відображення об'єктивної реальності, було, насамперед, моральне та емоційне виховання нації [4, с. 17]. Вклад романістів у розуміння та створення Вікторіанської культури є непереоціненним з огляду на формування широкомасштабних експериментів в межах соціуму, які потрактовуються сучасними дослідниками як гіпно-тичні практики втлумачення природної, вродженої нерівності як провідного закону соціального розподілу суспільства [9, с. 2–3].

(6) «*.../ the work of the last hundred years of political mystification, during which a people without power or education, had been induced to believe themselves the freest and most enlightened nation in the world, and had submitted to lavish their blood and treasure, to see their industry crippled and their labour mortgaged, in order to maintain an oligarchy, that had neither ancient memories to soften nor present services to justify their unprecedented usurpation*» [12, с. 12].

Важливо зазначити, що королева Вікторія сама мала улюблених авторів, зокрема серед них був і Чарльз Діккенс, а Бенджамін Дізраелі був діючим прем'єр-міністром за часів її правління. Таким чином, відкидаючи суто естетичне вповодження авторського стилю, що було непритаманним цій добі, прослідковується відповідність поглядів вищих інститутів баченню реальності, чи то бажаної реальності, змальованої у романах того часу. Життя пересічного громадянина (бо саме він і був героєм та основним читачем Вікторіанського роману), представлене у романах Вікторіанської доби, у непрямий спосіб слугувало сценаріями поведінки з готовими конструктами моделей та їх наповненням. Невідворотність долі, проходження через її випробування, визначене до народження місце у соціальній ієрархії суспільства і беззаперечне визнання гегемонії правлячих сімей – все це було основою політичного і соціокультурного дискурсу Вікторіанської доби.

Помічені тенденції регулятивних практик правлячих верств до структурування масової свідомості є показником взаємозалежності, де впровадження певних бажаних конструктів поведінки, в тому числі й емоційної, різними засобами (не виключаючи політичних махінацій) призводить до становлення самодостатньої системи, здатної розвиватися та впливати в подальшому на часопростір свого існування. Відповідно, за такого способу взаємодії бажаного та реального виявляється майже неможливим відстежити причину виникнення соціо-культурного конструкту емоційного реагування, а встановлений репертуар афективного сприйняття дійсності є чи не єдиноможливим способом вияву становлення цього конструкту.

Література:

1. Островская Т. А. Дискурсообразующие концепты современной меритократической элиты Британии и Ирландии / Т. А. Островская // Политическая лингвистика. – 2013. – Вып. 4. – С. 173–179.
2. Сухарев В. А. Психология народов и наций / В. А. Сухарев, М. В. Сухарев. – Донецк, 1997. – 400 с.
3. Шевченко И. С. Дискурсообразующие концепты викторианства: скромность VS ханжество / И. С. Шевченко // Когнитивия, коммуникация, дискурс. – 2010. – № 2. – С. 73–84.
4. Flint K. / The Victorian Novel and its Readers/ Kate Flint // The Cambridge Companion to the Victorian Novel ; [ed. by Deirdre D.]. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – P. 17–37.
5. Ketabgian T. S. «Affect.» // Oxford Bibliographies in «Victorian Studies.» Ed. Juliet John. – New York: Oxford University Press, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oxfordbibliographiesonline.com/view/document/obo-9780199799558/obo-9780199799558-0003.xml>.
6. Reddy W.M. The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions / William M. Reddy. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 396 p.
7. Stanley T. The Contrarian: Changing Moral Climates / T. Stanley // History Today. – 2011. – Volume: 61 Issue: 8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.historytoday.com/tim-stanley/contrarian-changing-moral-climates>
8. Stearns P.N., Stearns C. Emotionology: Classifying the History of Emotions and Emotional Standards /Peter N. Stearns and Carol Stearns // The American Historical Review. – 1985. – Vol. 90, № 4. – P. 813–836.
9. Willis M., Wynne C. Introduction / Martin Willis, Catherine Wynne / Victorian Literary Mesmerism ; [ed. by Willis M., Wynne C.]. – Amsterdam, N.Y. : Rodopi B. V., 2006. – P. 1–17.

Список джерел ілюстративного матеріалу

10. Bronte E. Wuthering Heights / Emily Bronte. – L. : Penguin Books, 1994. – 284 p.
11. Dickens Ch. The Great Expectations / Charles Dickens. – L. : Penguin Classics, 2002. – 544 p.
12. Disraeli B. Sybil, or the Two Nations / Benjamin Disraeli. – Ware, Hertfordshire : Wordsworth Editions, 1995. – 362 p.
13. Thackeray W. Vanity Fair / William Makepeace Thackeray. – L. : Penguin Classics, 2003. – 912 p.